

внутрішнім переконанням та належною суду дискрецією щодо задоволення клопотань учасників процесу в залежності від обставин конкретної справи.

Між тим позиція Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) щодо здійснення гарантії права захисту на спростування експертних висновків є доволі визначеною та зводиться до наступного. Зазвичай не є завданням ЄСПЛ визначати, чи є певний експертний висновок, наданий суду, достовірним. За певним виключеннями, загальне правило полягає у тому, що національний суддя має широкі межі розсуду у виборі між суперечливими висновками експертів і визначенні того, який він або вона вважає послідовним і надійним [1]. Тим не менше, ЄСПЛ зазначив, що правила допустимості доказів в деяких випадках можуть суперечити принципу рівності сторін, змагальній процедурі та іншим чином підривати справедливість процесу [2]. У контексті висновків експертів правила їх допустимості не має позбавляти сторону захисту можливості їх ефективно спростовувати, зокрема, надаючи або отримуючи альтернативні висновки та доповіді. У певних обставинах відмова допустити альтернативне експертне дослідження речових доказів може розглядатися як порушення ст. 6 § 1 [3]. У іншій справі ЄСПЛ зазначив, що може бути складно спростовувати висновок експерта без допомоги іншого експерта у відповідній галузі, тому, щоб реалізувати ефективно це право, захист повинен мати такі ж можливості для надання власних «експертних доказів» [4].

Спираючись на цю послідовну практику ЄСПЛ нещодавно Верховним Судом в контексті оцінки обставин справи, що стосувалась дорожньо-транспортної події, сформульована важлива правова позиція. Так, у постанові ВС від 22.01.2019 (справа № 697/2272/14–к) суд зазначив, що експертне дослідження може вплинути на остаточне рішення або позначитись на остаточному рішенні суду. Тому право захисту спростовувати висновки експертів, надані обвинуваченням, за допомогою іншого висновку, наданого захистом, має бути забезпечене судом. При цьому необґрунтоване відхилення аргументів сторони захисту з питань перевірки у процесуальний спосіб експертного висновку та його оцінки з точки зору допустимості порушує засади змагальності та принципи справедливості судового розгляду [5].

Вбачається, що ця правова позиція має стабілізувати судову практику та сприяти єдності щодо застосування встановлених законом прав захисту на спростування експертного висновку, а значить й забезпеченню права на справедливий судовий розгляд у тому розумінні, яке цьому поняттю надає ст. 6 КЗПСЛ.

Список використаних джерел:

1. Matytsina v. Russia, no. 58428/10, § 169, 27 March 2014.
2. Tamminen v. Finland, no. 40847/98, §§ 40–41, 15 June 2004.
3. Stoimenov v. the former Yugoslav Republic of Macedonia, no. 17995/02, § 38, 5 April 2007; Matytsina v. Russia, no. 58428/10, § 169, 27 March 2014.
4. Khodorkovskiy and Lebedev v. Russia, nos. 11082/06 and 13772/05, § 731, 25 July 2013
5. http://reyestr.court.gov.ua/Review/80035996?fbclid=IwAR2AB4osjmWwWjUEbeL-LSagTQVi6Rjpw6VuvQqPBw_IYnJ23ZEgnJC022U.

УДК 349.2: 347

*Кірін Р. С., д-р юрид. наук, доц., провідний фахівець
Дніпропетровського науково-дослідного експертно-криміна-
лістичного центру МВС України,*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0089-4086>,

e-mail: kirinr@ukr.net

*Ревякіна Т. О., заступник директора Дніпропетровського
НДЕКЦ МВС України,*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8477-2267>,

e-mail: ndekc_dnepr@ukr.net

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРЕДМЕТУ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОГО ПРАВА

Закон України «Про судову експертизу» (далі – закон про СЕ), прийнятий чверть століття тому, визначаючи мету судово-експертної діяльності (далі – СЕД) як забезпечення правосуддя України незалежною, кваліфікованою і об'єктивною експертизою, орієнтованою на максимальне використання досягнень науки і техніки, власне поняття СЕД, на відміну від численних наукових публікацій, не розкриває.

У цьому зв'язку безумовно треба підтримати позицію М. Я. Сегая, яка полягає в тому, що без однозначного розуміння дефініції «судово-експертна діяльність», її структури та функцій, неможливо розкрити в наукових поняттях предмет, структуру, функції та систему судової експертології, об'єктом вивчення якої є СЕД [1, с. 27].

У той же час, при формулюванні поняття «судово-експертна діяльність» пропонується спиратися, по-перше, на закон формальної логіки про залежність між змінами об'єму і змісту поняття, виходячи з якого поняття «судово-експертна діяльність» ширше за об'ємом ніж поняття «судова експертиза», відтак воно має бути вужчим за змістом, при цьому зміст поняття «судова експертиза» має бути більшим, оскільки окрім своїх власних, воно має містити й усі ознаки поняття «судово-експертна діяльність», тому саме від якісного розкриття поняття «судова експертиза» буде залежати й зміст суміжних дефініцій. По-друге, треба враховувати, що ланки категорій «експертна діяльність» – «судово-експертна діяльність» та «експертиза» – «судова експертиза» співналежать як загальне та особливе, а ланки категорій «експертна діяльність» – «експертиза» та «судово-експертна діяльність» – «судова експертиза» – як ціле і частина [2, с. 151].

Погоджуючись також з думкою зазначеного автора щодо того, що закон про СЕ визначає мету державної політики в галузі судової експертизи, виділеної Конституцією України (п. 14 ст. 92) в самостійну інституцію забезпечення правосуддя, чії основи визначаються винятково законами України [1, с. 28], зауважимо що, вказаний конституційний припис, в ред. Закону України № 1401–VIII від 02.06.2016 р., поєднує в собі виокремлені сфери законодавчого регулювання, а саме: 1) судоустрій, судочинство, статус суддів; 2) засади судової експертизи; 3) організація і діяльність прокуратури, нотаріату, органів досудового розслідування, органів і установ виконання покарань; 4) порядок виконання судових рішень; 5) засади організації та діяльності адвокатури.

Тобто, якщо у попередній редакції п.14 ст. 92 Конституції окремо була виділена лише остання сфера діяльності, то у новій – очевидним стає намагання законодавця визначити засади судової експертизи не просто законом, а окремим законом, що, власне, і було зроблено в Україні ще до прийняття чинної Конституції.

Щодо співвідношення понять «правосуддя» та «судочинство», то аналіз їх вживання в Конституції дозволяє сформулювати відповідні словосполучення, як то «здійснення правосуддя» (ст. ст. 124, 127) та «провадження судочинства» (ст. 129). У свою чергу, в законі про СЕ, можемо виділити такі: «участь експерта в судочинстві» (ст. 11) та «забезпечення правосуддя експертизою» (преамбула), що дає підстави розглядати судочинство як професійну форму здійснення правосуддя.

Слід погодитися також і з твердженням Ю. Б. Форіс, яка звернула увагу на те, що в законі про СЕ переважають нормативні приписи процесуального і трудового законодавства («у складі судово-експертного права переважають норми процесуального і трудового права» [3, с. 110]).

В той же час, звернемо увагу й на окремі положення зазначеної авторки, які виглядають дискусійними або потребують додаткової аргументації.

1. Вважаючи доцільним викласти концепцію судово-експертного права як окремої галузі права [3, с. 109], Ю. Б. Форіс наголошує, що, по-перше, «судово-експертне право набуває рис комплексної підгалузі права» [3, с. 110], по-друге, «судово-експертне право є підгалуззю трудового права» [3, с. 110]. Подібний висновок уявляється таким, що протирічить ієрархії структурних елементів системи права, адже окрема галузь права не може бути одночасно підгалуззю іншої окремої галузі права.

2. Виглядає неоднозначною й позиція дослідниці щодо видової належності СЕД, яка зазначає спочатку, що «судово-експертна діяльність є специфічним видом професійної, трудової діяльності людини, співвідносячись з останньою, як часткове з цілим» [3, с. 110], а потім – «судово-експертна діяльність є специфічним видом господарської діяльності», «судово-експертна діяльність ... є однією зі складових господарської діяльності» [3, с. 113]. Без прив'язки до відповідного суб'єктного кола подібні висновки уявляються недостатньо обґрунтованими.

3. Суперечливими є також положення Ю. Б. Форіс щодо предмету правового регулювання судово-експертного права, який визначається то як «специфічне коло суспільних відносин», що «виникають у процесі або у зв'язку із провадженням судово-експертної діяльності її суб'єктами – носіями взаємопов'язаних прав і обов'язків, передбачених і забезпечених законом» [3, с. 111], то як «судово-експертна діяльність» [3, с. 113].

У даній ситуації, на нашу думку, предметом правового регулювання судово-експертного права виступає сукупність якісно однорідних суспільних відносин, урегульованих правовими нормами, що виникають з приводу СЕД, а власне СЕД треба розглядати як один з складових елементів предмету правового регулювання, а саме – його змісту (характеру дій, поведінки суб'єктів, їх свідомої діяльності).

У цьому зв'язку твердження про належність судово-експертного права до трудового права, на нашу думку, є помилковим, оскільки предметом останнього є сукупність суспільних відносин, яку складають трудові відносини, що виникають на підставі укладення трудового договору, і відносини, що тісно пов'язані з трудовими та які існують для забезпечення функціонування останніх.

Предмет трудового права відрізняється від предмету господарського права тим, що до його складу входять не господарські відносини суб'єктів господарювання, а відносини окремих працівників, що уклали трудовий договір з роботодавцем, за яким працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену цим договором, з підляганням внутрішньому трудовому розпорядкові, встановленому режиму праці та іншим відносинам трудового найму. Так, розмежовуючи відносини у сфері господарювання з іншими видами відносин, Господарський кодекс України (ст. 4) вказує, що не є предметом регулювання цього кодексу майнові та особисті немайнові відносини, що регулюються Цивільним кодексом України, трудові, фінансові відносини, адміністративні та інші відносини управління.

Теж саме необхідно зазначити й при розмежуванні предметів правового регулювання трудового та судово-експертного права. Дійсно у сфері СЕД виникають і функціонують різноманітні, пов'язані з нею відносини. І в цьому аспекті безумовно вірно зауважує Ю. Б. Форіс щодо того, що у складі судово-експертного права, можна також виділити норми адміністративного, фінансового, цивільного, господарського та деяких інших галузей права [3, с. 110]. У той же час, очевидним є й те, що окремі судово-експертні відносини регулюються нормами процесуальних галузей права.

У сфері СЕД складаються, наприклад: 1) відносини організаційно-управлінського забезпечення між органами державного управління та суб'єктами СЕД; 2) відносини із застосування найманої праці працівників, відносини щодо її організації, оплати праці, часу праці та відпочинку, гарантій та компенсацій; 3) відносини фінансування СЕД, інформаційного забезпечення та відносини міжнародного співробітництва тощо.

Визнання всіх зазначених відносин судово-експертними, про що іноді йдеться в навчальній та науковій літературі, означало б лише те, що власної однорідної специфічної групи судово-експертних відносин взагалі не існує. Проте, такий висновок має бути визнаний хибним, оскільки зазначені вище відносини хоча і є об'єктивно необхідними для здійснення СЕД, натомість за своєю юридичною природою не є судово-експертними. Ці відносини лише створюють організаційні, трудові, матеріальні, фінансові та інші передумови функціонування судово-експертних відносин.

Саме на виявлення якісної однорідності складових предмету правового регулювання судово-експертного утворення права та його місця в системі вітчизняного права треба спрямувати подальші наукові пошуки.

Список використаних джерел:

1. Сегай М. Я. Судебная экспертология: объект, предмет, природа и система науки. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики* : збірник наук.-практ. матеріалів (до 80-річчя заснування Харківського НДІ судових експертиз). Вип. 3. Харків : Право, 2003. С. 25–32.

2. Кірін Р. С., Коротаєв В. М. Визначення складових поняття «судово-експертна діяльність». *Science and society. Proceedings of the 9th International conference*. Accent Graphics Communications & Publishing. Hamilton, Canada. 2019. Pp. 145–153.

3. Форіс Ю. Б. Судово-експертне право: поняття, предмет, система. *Криміналістика і судова експертиза* : міжвідом. наук.- метод. збірник / Київський НДІ судових експертиз; редкол.: О. Г. Рувін (відповід. ред.) та ін. К., 2016. Вип. 61. С. 108–117.